

Lingvistične sledi kljukuše: kartografija izgube in vračanja

Hana Uma Zagmajster

1.23 Umetniški sestavek
DOI 10.4312/svetovi.4.1.145-147

Ko premišlujem o jeziku, njegovih možnostih in omejitvah, me niti spomina vedno znova vodijo v domači kraj – v malo gorenjsko mesto Tržič, nekoč znano po cvetoči industriji, kjer sem dolga leta tistih prvobitnih, naivnih in nedolžnih osnovnošolskih dogodivščin preživela s takratno najboljšo prijateljico Jasmino, hčerko priseljencev iz Hrvaške in Bosne.

Slikovito se spominjam njene mame Azre, ki mi je vsakič, ko sem jih obiskala, z odprtim srcem ponudila kos slastne, mastne sirnice ali kljukuše in me – tako kot svojo hčerko – zadovoljno opazovala pri hlastanju hrane, medtem ko me je klicala *sine*. Kadar smo si med obedom izmenjevale besede, je Azra govorila v svojem, srbohrvaškem jeziku – in vendar sva se brez težav razumeli, čeprav je občasno kakšna beseda poletela v prazno. Podobno je potekala tudi komunikacija v medvrstniških odnosih na ulici, v šoli, na igriščih in v vrtcu, kjer so se številni otroci priseljencev še pred vstopom v šolo spontano in igrivo priučili slovenskega jezika.

Jezik se nam torej razodeva kot prostor spomina, kjer se zgoščajo čustva, zven časa in odnosi, ki nas oblikujejo, hkrati pa kot posledica in vzrok političnih, ekonomskih in socialnih procesov, kot so mednarodne selitve. V mojem primeru ta kraj spomina zato nikakor ni vezan zgolj na gorenjsko narečje, ki smo ga govorili doma, temveč tudi na druge južnoslovenske jezike, ustaljene v Tržiču. Šele ko sem se z osemnajstimi leti preselila v Ljubljano in začela pogosteje potovati po Zahodni Evropi, sem se vse pogosteje zatekala k angleščini – čeprav je bil moj prvi tuji jezik pravzaprav srbohrvaščina. Kot otrok je sicer nisem govorila tekoče, vendar se je očitno vtisnila v moj zvočni spomin – tako kot pozneje angleščina in ljubljan-

ščina. To sem spoznala šele v zadnjih treh letih na potovanjih po Balkanu, ko sem spontano začela preklapljati iz angleščine v jezik, ki ga nikoli nisem zares »znala«, pa vendar sem ga razumela in se ga hitro priučila – ker sem ga, očitno, že dolgo nosila v sebi.

Šele po nekaj letih študentskega življenja v Ljubljani sem se začela aktivno zavedati, da sem skoraj povsem izgubila stik z gorenjskim narečjem, s srbohrvaščino ter s specifičnimi frazami, šalami in zvenom, ki so mi bili nekoč samoumevni. Postopoma je iz mojega besednega repertoarja izpuhtel izraz »majkemi«, besedo »žehta« je zamenjalo knjižno pravilno »perilo«, »ceker« je postal »košara«, »č'pine« so se prelevile v »umazano posodo«, »talar« v »krožnik«, »kwa« v »kaj«, »ne me basat« v »ne morem verjet«. Skupaj z njimi pa so neke v kotih moje zavesti ležali zaprašeni spomini, vezani na otroštvo in domači kraj. Jezik torej ni le razkrivalec spomina, temveč tudi nosilec pozabe.

To spoznanje me je spodbudilo, da sem se želela poglobiti v razloge za jezikovne spremembe. Zanimalo me je, kdaj oziroma kako hitro je do njih prišlo, v kolikšni meri sem jim sama botrovala in koliko je bilo to preprosto logična posledica samodejnega prilagajanja govoric okolja – govoric, ki se v naše sluhovode vtihotaplja kot nekakšna zajedavska popevka. Tista, ki si je – morda – samoiniciativno nikoli ne bi zavrteli, vendar jo znova in znova zalotimo, da domuje v naši glavi.

To nezavedno prilagajanje sem še posebej močno občutila po študijski izmenjavi na Nizozemskem, ko sem še mesece po vrnitvi v Slovenijo mislila – in celo sanjala – v angleščini, čeprav se v vsakdanjem življenju pogosto izogibam njeni uporabi, kadar ta ni nujna. Vendar pa v primeru prevzemanja ljubljanske in knjižnega jezika verjetno ni šlo za povsem enak proces. V srednješolskih letih, ko sem obiskovala srednjo šolo za oblikovanje, ki je v mojem takratnem simbolnem svetu predstavljala nekakšno gnezdo »frikov«, ki so uspešno pobegnili iz sveta »civilov«, me je očitno prežemala ideja Ljubljane kot odrešitvene prestolnice kulture – kot protiutež tistemu majhnemu odročnemu kraju, kjer lahko izbiraš le med barom Cokla in barom Jaslice, kjer sonce zaradi hribovite stene, ki obdaja tržiško kotlino, vzide šele opoldne in kjer – kot pravijo – »še duhov ni več«, saj starejši ljudje odhajajo naravno, mlajši pa načrtno – v »mesta priložnosti«, kakršno Tržič že desetletja ni več.

Zaradi takšnih stereotipov, pomešanih z realnimi ekonomskimi težavami, naše alpsko mestece še danes nosi slab sloves, strnjen v frazo, da »v Tržiču še veter ni dober«. Moja sprememba v govorici je bila torej deloma zavestna odločitev, povezana z željo po spremembi atmosfere – atmosfere, ki se je šele z zamikom izkazala kot nekakšna prevara ali celo zamenjava ene iluzije z drugo. V skrajnosti bi lahko rekla, da sem bila na neki točki tujka tako v Ljubljani kot doma. V Ljubljani so me vsi začudeno gledali, ko sem namesto »ni problema« rekla »navadn'«, hkrati pa se spominjam situacije, ko se je brat doma pošalil na moj račun zaradi pogoste uporabe ljubljanskega mašila »ne« na koncu stavkov in besede »dejansko«, ki mu je zvenela preveč intelektualno in vzvišeno. Kot Tržičanka bi seveda lahko rekla »tko, pa čist n'č drgač«. Ob poslušanju in rabi takšnih fraz danes čutim prijetno toplino, ki me vrne v neki lahkotnejši čas in prostor – tja, kjer, četudi nimaš veliko, imaš vse, kar je v ključnih trenutkih morda »dovolj«; kjer pripadaš, ne glede na to, kaj študiraš, kakšno glasbo poslušаш, kdo so tvoji starši ali iz katere države bivše Jugoslavije prihajaš.

O pripadnosti, jezikovni vzvišenosti in identiteti pa priča tudi anekdota, ki mi jo je pred časom povedala Jasmina. Njena mama je z možem, Jasmininim očetom, tedaj že živela v Tesliću, majhnem mestu v Bosni, o katerem sta v času življenja v Tržiču vsak dan sanjala, da se tja preselita v pokoj. V telefonskem klicu pa je oče Jasmini povedal, da je mama »poludila«, saj je začela na javnih mestih, kot so trgovine, nenadoma govoriti v slovenščini – jeziku, ki ga v Tržiču kot nekakšni Jugoslaviji v malem, kjer vendarle ne manjka zapriseženih Slovencev –, na njej značilen prikupni in hudomušni način namerno skoraj nikoli ni uporabljala. Ko jo je Jasmina vprašala, zakaj to počne – zakaj zdaj, ko je končno »med svojimi«, kjer se od nje ne pričakuje, da govori jezik, ki ni njen materni –, ji je mama v resno šaljivem tonu odgovorila: »Naj vejo, da sem iz Slovenije.«

Ta anekdota me je hkrati pretresla in nasmejala. Ne le zaradi svoje obratne logike v primerjavi z mojo izkušnjo, temveč tudi zato, ker razkriva kompleksnost jezikovne identitete kot prostora med intimnimi in razrednimi svetovi ter nacionalnimi fantazijami, ki v končni fazi – na lokalnih ravneh in v človeških odnosih – lahko popolnoma izgubijo svojo veljavo. Jezik tako ni nikoli zgolj sredstvo sporazumevanja – je prostorska koordinata, časovni stroj, točka ponovne obuditve in sredstvo igre, najsibo v obliki poezije ali humorja. Zato izguba ni nujno izbris, temveč je lahko tudi preobrazba. Jezik, ki se mu oddaljimo, nas morda ne zapusti, temveč se preseli v globlje plasti spomina, kjer preživi kot šum, intonacija, kot občutek doma – tudi v tuji besedi.

In morda prav v tem izmikanju, v tem neprestanem gibanju med jeziki, naglasi in tistim, kar izbiramo izreči – vznikne novo zavedanje pripadnosti, vezano na vse prostore, kjer smo se kdaj počutili razumljene. Zato grem dandanes z enakim veseljem kot v ljubljansko Kinoteko tudi v bar Jaslice, kjer imajo enkrat na mesec domači golaži »za male pare« – pa četudi bom morala poslušati kakšno trapasto popevko, v najboljšem primeru pa že v nešteto slišati *Durdevdan*.